

nifestationer af diskrimination og vold, som den opleves af udlændingene selv, lider bogen under manglen på en selvstændig original empiri, der kunne belyse, hvorledes udlændinge og „svensk-svenskere“ interagerer med og opfatter hinanden over tid i et lokalmiljø. Taget i betragtning at Pred har beskæftiget sig med Sverige siden 1960, er det lidt af et mysterium, hvorfor han stort set ikke gør brug af sine egne feltundersøgelser. Det er netop, når Pred momentvis dykker ned i (andre forskeres) empiriske studier, at analysen for alvor bliver spændende, men det er samtidig her, man opdager, hvor komplekst et fænomen den kulturelle racisme er, og hvor forsimplet det er at kategorisere svenskerne som fremmedfjendtlige *en masse*. På samme måde som Pred beskylder svenskerne for at essentialisere udlændingenes „kultur“, kunne man klandre Pred selv for at levere et forsimplet billede af den svenske majoritetsbefolkning. Det er simpelthen svært at gøre sig klog på, hvorvidt de europæiske landes befolkninger er blevet mere eller mindre tolerante gennem årene. Når Pred fortolker det faktum, at ekspeditricerne i det mondæne Stockholms butikker ofte er udenlandsk udseende unge kvinder, som sandsynligvis blot et udtryk for et „ønske om at udvise tolerance“ (s. 163), så er det hårde odds at være oppe imod for svenskerne, og så bliver det for let for hans modstandere at affærdige ham som (endnu) en tendentiøs universitetsforsker (for ikke at sige „ekspert“!). Pred glemmer også at fortælle, at de kulturelle racister både findes blandt de indfødte majoritetsbefolkninger og blandt minoritetsgrupperne, og den ene gruppes fundamentalisme bærer ved til den andens fordomme i en art opskruet dialektisk proces.

Bogens stil er et kapitel for sig og ligger fjernt fra al anden akademisk litteratur, jeg har beskæftiget mig med. For at illustrere, at vi her beskæftiger os med et stærkt følelsesladet emne, et massivt samfundsmæssigt problem, er den gængse tørre, akademiske tone blevet udskiftet med en montage-agtig komposition, hvor Pred ikke viger tilbage fra at sætte sin argumentation op på vers, som endeløse rækker af retoriske spørgsmål, staccato-agtige opremsninger, sidelange sætninger og andre kreative skriveformer, hvilket tilsammen skaber en nærmest sufi-agtig atmosfære omkring læsningen. Man har på fornemmelsen, at Pred har skrevet teksten i én lang sprint, på en bølge af skuffelse over en pludselig erkendelse af, at det tolerante, humanistiske Sverige tilsyne-

dende ligger i ruiner. Indignationen og sympatien for de racialiserede grupper lyser ud af bogen, som Pred da også åbenhjertigt indrømmer har været smertefuld at skrive. Samtidig virker det kæmpemæssige noteapparat (en veritabel guldgrube af oplysninger) og den overvældende citatmosaik som en kontrast til selve teksten, der kræver en inciterende læserytme for ikke at blive slået i stykker. Tilmed er de generelt meget lange kapitler ikke forsynet med underoverskrifter, hvilket gør det svært at orientere sig i argumentationen. I længden bliver man som læser altså ganske udmattet af bogen, der med fordel kunne være skåret ned med 100 sider, uden at det ville have påvirket hverken dens saglighed eller budskab.

Hvordan så i fremtiden skabe lighed, retfærdighed og social integration for de udstødte udlændinge? Hvordan bekæmpe den kulturelle racisme? Det har Pred ingen bud på. Gennem udviklingen af et multikulturelt samfund med respekt for kulturel forskellighed? Nej. Multikulturalisme, skriver Pred, er i sig selv en afart af den kulturelle racisme, en kollektivistisk og statisk ideologi, der tjener til at essentialisere og fastfryse kulturelle forskelle og dermed fastholde minoriteterne i deres strukturelt underlegne position. Gennem positiv særbehandling og statslig regulering? Absolut nej. Centralisering er en del af problemet, topstyrede udviklingsprojekter går næsten altid galt, og i øvrigt er svensk social ingeniørkunst legendarisk for dens overvældende magtudøvelse. Gennem de frie markedskræfters råden? Nej, for Guds skyld, den neoliberale samfundsvision har netop ført til den sociale ulighed og demontering af velfærdsstaten, der igen skaber grobund for majoritetsbefolkningens udskilning af de fremmede som syndebukke. Fra Preds perspektiv ser fremtiden altså mørk ud. Nok lidt for mørk.

Anders Stefansson
ph.d.-stipendiat
Institut for Antropologi
Københavns Universitet

Joel M. Halphern & David A. Kideckel (eds.): *Neighbors at War. Anthropological Perspectives on Yugoslav Ethnicity, Culture, and History*. University Park: The Pennsylvania State University Press 2000. 477 sider. ISBN 0-271-01979-4. Pris: £69.95

(hb)/£20.95 (pb).

I det forløbne årti har journalister, politikere, forskere og menigmand forsøgt at få hold på den voldelige opsplitning af det tidligere Jugoslavien. Hvordan kunne noget sådant finde sted i Europa henimod slutningen af det 20. århundrede, lyder det forundrede spørgsmål ofte. Feltarbejds møder med informanter i Bosnien-Hercegovina har belært mig om, at en stor del af de lokale – til trods for de nationale partiers forsøg på at levere nemme forklaringer på dette spørgsmål – deler den samme grundlæggende forbløffelse: Hvad i alverden skete der med deres eks-land, deres lokalsamfund og deres livsprojekter?

I introduktionen til *Neighbors at War* defineres bogens formål i lignende vendinger, nemlig som et forsøg på at „forstå krigen i det tidligere Jugoslavien, og i særdeleshed dens voldelige nationalismer“, dog fra „alternative perspektiver“ (s. 3). Ved at opstille et forskningsspørgsmål af en sådan bredde og størrelsesorden og som følge af bogens ikke mindre end 22 kapitler bliver *Neighbors at War* en meget spredt læseoplevelse, både i forhold til fokus, metode og kvalitet. Således dækker bogens bidrag tilsammen de fleste dele af det tidligere Jugoslavien, foruden i et par tilfælde flygtningegrupper uden for selve området. Re-digeret af de amerikanske antropologer Joel Halpern og David Kideckel har flertallet af bogens bidragydere en baggrund inden for antropologien, men fagene demografi, jura, historie, psykiatri, internationale relationer og etnomusikale studier er også repræsenteret. Størstedelen af kapitlerne er reviderede versioner af artikler i et særnummer af tidsskriftet *Anthropology of East Europe Review* med titlen „War among the Yugoslavs“ (1993). En række helt nye kapitler er blevet tilføjet, mens enkelte af de oprindelige forfattere ikke har opdateret deres artikler til denne anledning.

På grund af denne fragmentation er det vanskeligt at kommentere bogen som helhed. Enkelte temaer løber dog heldigvis igennem de fleste kapitler. Først og fremmest afslører bidragyderne markant forskellige holdninger til spørgsmålet om hvilken grad af objektivitet/subjektivitet, der er ønskelig i forhold til analyser af et så politisk og moralsk omstridt fænomen som krigen i det tidligere Jugoslavien. Faktisk er det en diversitet, som bogens redaktører har efterspurgt med fuldt overlæg.

Holdningerne varierer fra bidragydere som Hammel, der har til formål at levere „en troværdig og objektiv beskrivelse af begivenhederne“ (s. 19), til skribenter som Mursic, som argumenterer for, at i en krigssammenhæng vil manglende stillingtagen til moralske spørgsmål tendere hykleri. Naturligvis er dette ikke stedet til at lukke denne for antropologien så vigtige diskussion, men man kan godt undre sig over, at flere af bogens bidragydere tilsyneladende anser objektivitet og moralsk stillingtagen som gensidigt udelukkende størrelser. For denne anmelder er den mest gennemslagskraftige type samfundsvidenskab den, der skildrer – så objektivt det kan lade sig gøre – sociokulturelle processer fra forskelligt positionerede lokale aktørers synsvinkler og lader læserne uddrage de moralske konklusioner af forskerens samvittighedsfulde analyse. Al for megen forskning omkring det tidligere Jugoslavien er optaget – hvis ikke ligefrem motiveret – af at uddele skyld til denne eller hin part i konflikten. I forhold til et så komplekst fænomen som opløsningen af det tidligere Jugoslavien kan det ikke undgå at blive fortolket som partsindlæg at søge efter konfliktens „rødder“, som om man nogensinde kan destillere sig frem til et „oprindeligt“ begyndelsestidspunkt. Også konklusionerne i nogle få af kapitlerne i *Neighbors at War* forekommer at være overdrevent subjektive.

Et andet tema, hvorom der hersker betydelig uenighed blandt bogens forfattere, handler om feltarbejdsbaserede studiers mulighed for at generalisere til det statslige niveau. Dette emne kommer tydeligst til udtryk i et kapitel skrevet af den slovenske antropolog Rajko Mursic, som kritiserer antropologer og andre lokalt baserede samfundsforskeres forsøg på at forklare krigen i det tidligere Jugoslavien på det overordnede plan for at være simplificerede, inklusive flere af artiklerne til den udgave af *Anthropology of East Europe Review*, der lå til grund for *Neighbors at War*: „Hvis en antropolog diskuterer det tidligere Jugoslavien på baggrund af feltarbejds erfaring og -viden, kan denne person stadig ikke forstå begivenheder på det statslige niveau. Sådanne generaliseringer er mere komplekse“ (s. 74). Selvom antropologer naturligvis ikke nødvendigvis behøver at holde sig til deres landsbystudier, men med tilbørlig varsomhed kan byde på værdifulde betragtninger over større regionale fænomener, så rammer Mursic' pointe alligevel et ømt punkt, i hvert fald

i forhold til litteraturen omhandlende det tidligere Jugoslavien. Således forekommer heller ikke de kapitler i *Neighbors at War*, der analyserer emner som historie, etnicitet og nationalisme på konflikten generelle niveau (primært i de to første dele af bogen), at være overbevisende. I bedste fald tilføjer de ikke afgørende nyt til den efterhånden enorme litteratur om konflikten forløb, men uddyber gennem den næsten rituelle repetition af regionens dramatiske historie billedet af en historisk determinisme, hvor det tidligere Jugoslavien mere eller mindre eksplicit ansues som et fra starten dødfødt projekt. I værste fald drager de stærkt problematiske eller vildledende konklusioner ud fra deres materiale. Simic anser fx nationalisme som en „folkeideologi“ og „forklarer“ krigens brutalitet som et udslag af den „etos af hævn og krigsførelse“ (s. 114), der tilsyneladende (stadig) gør sig gældende i denne del af verden. På lignende vis mener Denich, at folk „ukritisk fulgte deres ‘egne’ nationalister“ (s. 54), men kvalificerer ikke denne mangel på kritisk distance til de politiske ledere. I det hele taget hersker der endnu et overraskende hul i vores viden om forholdet mellem politiske udviklinger og begivenheder på den ene side og folkelige holdninger og strømninger på den anden side. Desværre kan ikke en gang Mursic afholde sig fra at forsøge på at begrunde konflikten i det tidligere Jugoslavien i de mest simple termer. Despalatovic’ energiske forsvar for den kroatiske selvstændighed befinder sig helt uden for kategori.

Derimod lykkes det for de kapitler, der holder sig til måske mindre ambitiøse, men så meget desto mere realiserbare studier af konflikten lokale dynamikker og partikulære sociokulturelle aspekter, at tilføje nye vinkler og ny viden til den omsiggribende forskning i det tidligere Jugoslaviens blodige kollaps. Fx analyserer Bax den „lille krig“ mellem forskellige klaner i den bosniske by Medjugorje, et nyligt katolsk pilgrimscenter, inden for den større krigssammenhæng. Bennett undersøger ligeledes krigens eftervirkninger i en landsby på den kroatiske ø Brac, som godt nok lå et stykke fra de egentlige frontlinjer, men alligevel blev påvirket af begivenhederne andre steder i landet, bl.a. i form af vandalisme mod serbisk ejede sommerhuse og ankomsten af flygtninge. Maners ser på den etniske nationalismes opblomstring og nedtur i Sarajevo gennem et fokus på folkløseprægede musik- og danseensembler. Weines kapitel byder på nyttige, om end en anelse essentialiserende,

refleksioner over den kulturelle kapital, der specielt i en efterkrigsperiode ligger i det bosnisk-muslimske begreb *merhamet* (som betyder medlidenhed, tilgivelse mv.). Dayton-freds aftalen, der formelt afsluttede krigen i Bosnien-Hercegovina, underkastes grundig juridisk og historisk analyse i bidraget fra Mertus, ifølge hvem freds aftalens cementering principper om etnisk opdeling; hun peger endvidere på en række uheldsvangre paralleller til de nationale mindretals status i Europa i mellemkrigsårene. Andre interessante betragtninger findes i kapitlerne af Jovanovic, som afsøger krigen gennem produktionen af politiske vittighedstegninger, og af Lausevic, der viser, hvorledes rockvideoer var et centralt element i fostringen af kollektive identiteter under krigen i Bosnien-Hercegovina. Alle disse deskriptive kapitler afholder sig fra eksplicit moralsk stilling-tagen, men er netop ikke eksempler på „værdi-løs“ forskning, men på værdifuld forskning.

Alt i alt er *Neighbors at War* en velmenende publikation med flere empirisk stærke og originale analyser af forskellige aspekter af krigen i det tidligere Jugoslavien, som tilsammen kaster lys på den større sammenhæng. Bogen forklarer ikke konflikten som sådan, for det er en monstrøs opgave. Derfor er spørgsmålet for forskere såvel som for folk i og fra det tidligere Jugoslavien fortsat: Hvordan kunne det ske? Måske vil vi aldrig med sikkerhed komme til at vide det.

Anders Stefansson
ph.d.-stipendiat
Institut for Antropologi
Københavns Universitet

Michael O’Hanlon & Robert L. Welsch (eds.): Hunting the Gatherers. Ethnographic Collectors, Agents and Agency in Melanesia, 1870s-1930s. New York: Berg-hahn Books 2000. 286 sider, illustreret. ISBN 1-57181-506-6. Pris: £17 (pb). ISBN 1-57181-811-1. Pris: £40 (hb).

Den refleksive bølge i antropologien har jo for længst nået de etnografiske museer. Adskillige bøger og antologier er udkommet, hvor museernes kolonialistiske arv er blevet blottet og de måder, hvorpå de „andre“ er blevet objek-tiveret og alterniseret i udstillingerne, er blevet analyseret og kritiseret. Nu er turen så

kommet til det forudgående trin: selve indsamlingen og samlernes praksis. Denne bog går til emnet inden for et begrænset område: Melanesien. Det giver en vis samling over bidragene og er naturligvis af interesse for regionalforskere, der kan få et bredere indtryk af de personligheder – koloniadministratorer, missionærer, handelsmænd, museumsfolk og feltetnografer, der foretog større indsamlinger, hvilke indsamlingsteknikker de anvendte, og de kontaktprocesser, de var en del af.

Det, der mest overraskede anmelderen, var måske, hvor hurtigt handelen med genstande til samlere blev taget op af melanesierne og førte til produktion med salg for øje. Det medførte flere steder, at våben og redskaber blev mere dekorerede, skulpturer mere frit eksperimenterende udformet eller formater mindre. Således opstod modeller af huse og kanoer, ting som indsamlerne jo sjældent kunne bringe bort i deres helhed. Masser af ting, som vi har set på museerne og naivt anset for draget lige ud af kulturen i dagligt brug, var i virkeligheden mere eller mindre massefabrikata beregnet på salg. Helt nye genstande opstod i en æstetisk tilpasning mellem efterspørgsel fra handelsmænd, opdagelsesrejsende og turister og udbud fra lokale traskærere. På Trobrianderne, der er kendt for deres fremragende traskærerearbejder, udvikledes allerede fra først i det 20. århundrede en produktion af „turistkunst“. For eksempel opstod en „chief’s walking stick“, som ikke før havde hørt til en høvdingens udstyr. Det er interessant, at „turisterne“ ikke, som man ellers ville tro, bare var hvide. Således købte jeg selv sådan en stok på Rossel Island først i 1970’erne af en mand i landsbyen, hvis far havde købt den under et besøg på Trobrianderne.

I visse tilfælde kunne det stærke engagement i handel med kolonialisterne få fatale følger. Rainer Buschmans kapitel i bogen beskriver, hvordan opdagelsen af en enestående materiel kultur på de to små øer Wuvulu og Aua i Bismarck-øhavet, førte til, at det tyske handelskompagni Hensheim oprettede handelsstationer på øerne for at kunne udnytte indtægterne fra eksport af genstande til det tyske museumsmarked. Det medførte en udplyndring af genstande og grave på øerne, der omtrent blev tømt for deres materielle kultur. Samtidig faldt befolkningstallet til det halve på grund af indførte sygdomme.

Der er flere interessante bidrag i bogen. Helen Gardner skriver om, hvordan den kend-

te missionær George Browns mål med at købe ting først og fremmest var at opbygge tillid og skaffe proselytter. Han blev protegeret af to *big men*, der gav ham adgang ind i det eksisterende handelssystem på Duke of York Øerne, men kraftigt modarbejdede ham, når han prøvede at gå hinsides deres kontaktnet. Browns samling vakte forøvrigt opsigt, da den blev solgt af universitetet i Newcastle til et museum i Osaka i Japan i 1990’erne. I Michael Quinnells kapitel beskrives, hvordan Sir William MacGregor, den første guvernør i Papua, brugte køb af genstande ved tuskhandel som kontaktmiddel under sine mange udforskningsrejser for at udvide det kontrolrede område af kolonien. Hans samling kom til museet i Queensland, men en stor del af den blev repatrieret efter Papua New Guineas selvstændighed. Det bedste bidrag er nok kapitlet om Malinowski, skrevet af Michael Yound, der har etableret sig som hans hovedbiograf. Malinowski var en energisk men skødesløs samler. Han indsamlede en meget repræsentativ samling af Trobrianderne materielle kultur, men forsøgte at dokumentere den tilstrækkeligt. På samme måde som fotografisk dokumentation regnede han teknologi som en sidebeskæftigelse til det, der virkelig interesserede ham: optegnelsen af den sociale og åndelige kultur. Hans samling er splittet i tre dele på tre kontinenter, og i årevis stod en stor del af den uudpakket i kasser i hans hus. Youngs styrke ligger i et enormt detailkendskab og en indtagende skrivestil. Der er andre gode bidrag i bogen, men også nogen, der er mere uvedkommende. Chris Ballard skriver om en britisk ornitologekspeditions forsøg på at finde pygmæfolk i Ny Guinea ud fra teorier i tiden, der gik ud på, at de mest primitive racer var pygmæer. Her bliver de hvides racisme udstillet, men hvad har det med indsamling at gøre? Ligesådan er Chris Goddens kapitel om, hvilken samling af udstyr antropologen Todd selv bragte med i felten, på kanten af emnet.

Jeg har også indvendinger mod Michael O’Hanlons indledning. Han fortæller, at han blev så beskænket ved et middagsselskab, hvor flere af bidragyderne var til stede, at han glemte en ed, han ellers havde svoret, om aldrig mere at redigere en bog. Anmelderen har forståelse for begge dele, men måske skulle man alligevel opfordre O’Hanlon til større mådehold. Hans indledning forekommer skematisk og „pedestrian“, bygget op over en kategoriliste over aspekter som indsamlingens